Un mormânt din secolul al IV-lea p.Chr. descoperit la Lipia (județul Buzău, România)

Gabriel Stăicuț[1], Daniel Garvăn[2]*, Laurențiu Grigoraș[3], Daniel Malaxa[4], Rebeca Cefalan[5], Angela Simalcsik[6]*

Rezumat. În acest studiu este prezentată o descoperire funerară de pe teritoriul satului Lipia (județul Buzău). Mormântul, atribuit secolului al IV-lea p.Chr., a fost identificat cu ocazia realizării unor lucrări edilitare. Acesta a aparținut unei persoane de sex feminin, cu vârsta la deces de aproximativ 16–18 ani, și a avut un inventar bogat, ce consta în opt vase, o fibulă, mărgele, un cuțit de bronz și unul de fier, pieptene din corn de cerb, un tub din os pentru păstrat acele, o verigă din bronz și ofrande animale. Mormântul a fost descoperit în lunca râului Călmățui. Pe terasa aceluiași curs de apă a fost identificată o așezare aparținând aceleași comunități umane (cultura Sântana de Mureș).
Cuvinte cheie: mormânt; inventar; cultura Sântana de Mureș, Lipia–*Movila Drumul Oilor*.

A 4th century AD burial discovered at Lipia (Buzău County, Romania). This study presents a funerary discovery from the territory of Lipia village (Buzău County, Romania). The grave, dated to the 4th century AD, was identified during the course of public infrastructure works. It belonged to a female individual, aged approximately 16–18 years, and contained a rich funerary inventory. The assemblage included eight ceramic vessels, a fibula, beads, a bronze knife, an iron knife, deer antler comb, a bone tube likely used for storing needles, a bronze ring, and animal offerings. The burial was discovered in the floodplain of the Călmățui River. On the terrace of the same watercourse, a settlement attributed to the same human communities – associated with the Sântana de Mureș Culture – was also identified.
Keywords*:* burial; grave goods; Sântana de Mureș Culture; Lipia–*Movila Drumul Oilor*.

[1] Muzeul Județean Buzău, România; staicut.gabriel@gmail.com.
[2] Muzeul Județean Buzău, România; daniel.garvan@gmail.com.
[3] Muzeul Județean Buzău, România; g_l1973@yahoo.com.
[4] Institutul de Arheologie, Academia Română, Filiala Iași, Iași, România; danielmalaxa@yahoo.ro.
[5] Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași, România; rebecacefalan612002@gmail.com.
[6] Centrul de Cercetări Antropologice și Biomedicale „Olga Necrasov", Academia Română – Filiala Iași, Iași, România; Rezervația Cultural-Naturală „Orheiul Vechi", Butuceni, Republica Moldova; Centrul de Arheologie „Ion Niculiță", Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova; Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, Chișinău, Republica Moldova; angellisimal@gmail.com.
* Autori corespondenți: daniel.garvan@gmail.com; angellisimal@gmail.com.

CC BY NC SA

Amplasare

Situl de la Lipia–*Movila Drumul Oilor* (comuna Merei) se află în nord-estul Munteniei, la circa 7 km vest de municipiul Buzău, la sud–sud-est de sat, de o parte și de alta a DJ 205A, pe malul drept al râului Călmățui, de la marginea localității și până la intersecția drumului județean cu DN 1B (Ploiești–Buzău). Terenul este plat, singura formă de relief vizibilă fiind *tell*-ul eneolitic. Inițial am stabilit ca limită de est și sud-est terasa Călmățuiului. Cum descoperirea care face obiectul prezentului articol provine de la circa 70 m sud-est de movilă, din lunca râului, reconsiderăm această limită. Nici pe celelalte laturi limitele nu sunt clare. Pe baza răspândirii materialului arheologic putem estima o suprafață de peste 40 ha (**Pl. I**).

Istoricul cercetărilor

Prima mențiune despre descoperirile arheologice din regiunea Lipiei le regăsim la E. Comșa, într-o repertoriere a descoperirilor Stoicani–Aldeni (Comșa 1963, p. 9; fig. 1), informația fiind reluată de I. T. Dragomir (1985, p. 29), cu circa 20 de ani mai târziu, într-un context asemănător.

Despre descoperiri atribuite culturii Sântana de Mureș pe teritoriul localității Lipia, până de curând, informațiile erau lacunare. Era semnalată o așezare situată „la 200 m nord de DN 1B Buzău–Ploiești, de o parte și de alta a șoselei spre Lipia", datată în secolul al IV-lea și începutul secolului al V-lea p.Chr. (Constantinescu 1999, p. 172, pct. 73b).

Între 2018 și 2021 au fost realizate cercetări în mai multe puncte din perimetrul sitului (**Pl. I/4**). Prima campanie, cea din anul 2018, a vizat *tell*-ul eneolitic amplasat pe marginea terasei. Depunerea arheologică are o grosime de circa 1,20 m, fiind constituită din niveluri de locuire Precucuteni și Stoicani–Aldeni. Sporadic, la baza depunerii, au fost descoperite fragmente Starčevo–Criș (Garvăn *et alii* 2019, p. 325). Tot în perimetrul movilei, într-o zonă deranjată de vizuina unei vulpi, au fost descoperite resturi dintr-o calotă craniană umană. Analiza radiocarbon a plasat aceste fragmente la cumpăna dintre mileniile I și II p.Chr. În anul 2019 s-a încercat stabilirea limitelor sitului prin cercetări de suprafață. Această periegheză a confirmat existența unei așezări Sântana de Mureș în zona cercetată. Totodată, au fost realizate prospecțiuni magnetometrice în vederea identificării unor eventuale complexe în zona exterioară movilei (Garvăn *et alii* 2020).

În anul 2020 au fost realizate săpături preventive pe o suprafață de aproximativ 5000 mp. Amplasată în apropierea drumului spre Lipia, la circa 300 m nord-vest de movilă, zona cercetată avea un aspect plat. Au fost cercetate șapte complexe (gropi) atribuite culturii Sântana de Mureș. În umplutura acestora au fost descoperite fragmente ceramice și oase de animale. În anul 2021 a fost cercetată o suprafață

de 40 mp în apropierea movilei. Aici au fost identificate gropi eneolitice (Stoicani–Aldeni), morminte atribuite epocii bronzului și perioadei medievale (Munteanu *et alii* 2022).

Contextul descoperirii

Mormântul a fost descoperit în luna martie a anului 2025, în timpul săpăturilor pentru implementarea unui proiect ce vizează extinderea rețelei de canalizare în comuna Merei. Conducta, ce face legătura cu municipiul Buzău, fusese proiectată pe fundul unui canal de desecare ce preia apele pluviale din zona de formare a râului Călmățui. Din cauza apei acumulate în canal, lucrătorii au fost nevoiți să devieze traseul țevii, săpând șanțul, ce avea lățimea de 0,40 m, la jumătatea taluzului sudic al canalului (**Pl. II**). Mormântul prezentat în acest context a fost descoperit în apropierea unei stâne și a unei construcții din beton, zonă în care se observă mai multe intervenții la suprafața solului. Acesta a fost deranjat parțial de către cupa utilajului, în pământul scos fiind găsite oase, două vase și mai multe obiecte mărunte. În zonă a fost deschisă o casetă pentru cercetarea integrală a mormântului de inhumație.

Scheletul, ce avea orientarea nord-sud, a fost depus într-o groapă rectangulară cu colțurile ușor rotunjite (dimensiuni: 1,87×0,80 m; adâncime: -0,62/-0,78 m, terenul cobora de la est la vest). Nivelul de săpare a gropii s-a observat la circa -0,30 m față de nivelul actual de călcare, adâncimea redusă putând fi pusă în legătură cu poziționarea acestuia pe panta sudică a canalului contemporan. Scheletul prezenta o stare bună de conservare, deranjat parțial de utilajul care a efectuat săpătura (au fost atinse jumătatea dreaptă a craniului, brațul drept, toracele, oasele bazinului și partea superioară a femurelor); lungimea scheletului *in situ* avea 1,68 m. Defunctul a fost depus în decubit dorsal, cu humerusul stâng pe lângă corp, antebrațul stâng orientat spre marginea estică a gropii și picioarele întinse, apropiate în zona calcaneelor. Atât antebrațul stâng, cât și oasele piciorului stâng se aflau poziționate peste o parte din vasele depuse în mormânt. Spre marginea de sud a gropii au mai fost identificate fragmente de la câteva coaste (**Pl. III**).

Inventarul mormântului

1. Fibulă din bronz cu piciorul întors pe dedesubt, înfășurat de două ori și jumătate, corp relativ lat pe întreaga lungime, cu resort bilateral și coardă, ax din fier, corodat parțial, arc ușor curbat. Dimensiuni: L: 4,3 cm; LA: 2,4 cm (**Pl. VI/1; VII/3**)[7]. A fost recuperată din zona umărului stâng. Acest tip de fibulă este o piesă frecvent

[7] Am folosit următoarele abrevieri: L – lungime, Î – înălțime, LA – lățime, D – diametru, DG – diametru gură, DB – diametru bază.

întâlnită în cadrul descoperirilor atribuite culturii Sântana de Mureș–Cerneahov, printre exemplarele asemănătoare putând fi enumerate cele din necropolele de la Bogdănești – M 123 (Mamalaucă 2018, p. 43, pl. 100/1), Pogonești – M 33 (Mamalaucă 2018, p. 54, pl. 137/1), Polocin – M 24 (Mamalaucă 2018, p. 71, pl. 181/1), Târgșor – M 182 (Diaconu 1965, p. 65, pl. CXIII/1), Hănești – M 62 (Zaharia, Zaharia, Șovan 1993, p. 163, fig. 22 B), Valea Seacă – M 216 (Palade 2004, p. 120, fig. 191/2, 3) și M 286 (Palade 2004, p. 124, fig. 202/2).

2. Mărgele din pastă de sticlă, polifațetate, de culoare albastră sidefată, patru exemplare recuperate din pământul săpat mecanizat și șase găsite în zona dintre craniu și torace. Dimensiuni: L: 0,6–0,8 cm (**Pl. VII/1–2**).

3. Verigă dintr-o sârmă de bronz, rotundă în secțiune, cu capetele răsucite și înfășurate. Găsită în apropierea humerusului stâng. Dimensiuni: D: 2,4 cm (**Pl. VI/5; VII/8**). Astfel de obiecte, folosite cel mai probabil la agățarea unor accesorii sau podoabe ușoare, au mai fost descoperite în complexele funerare de la Lețcani – M 4 (Bloșiu 1975, p. 234, fig. 8/12) și M 39 (Bloșiu 1975, p. 238, fig. 33/2), Valea Seacă – M 6 (Palade 2004, p. 112, fig. 155/2), M 143 (Palade 2004, p. 95, fig. 107/2), M 332 (Palade 2004, p. 128, fig. 218/2) și M 546 (Palade 2004, p. 148, fig. 294/4), Budești – M 106 (Vornic 2006, p. 94, fig. 80/12) și în strat (Vornic 2006, p. 150, fig. 121/4), Dănceni – M 13 (Rafalovič 1986, p. 31, pl. XVIII/2), Târgșor – M 55 (Diaconu 1965, p. 43, pl. XXXVII/3).

4. Cană lucrată la roată, din pastă fină cenușie, cu corp bitronconic, gâtul cilindric, buza îngroșată cu marginea rotunjită și baza inelară. La baza gâtului prezintă o nervură. Este prevăzută cu o toartă din bandă lată, cu canelură longitudinală mediană, care pornește de sub buză și coboară până puțin deasupra umărului. Pe partea inferioară a corpului este decorată cu un registru de caneluri superficial conturate. A fost depusă între antebrațul stâng și bazin. Dimensiuni: Î: 19,1 cm; D: 14,8 cm; DG: 7,9 cm; DB: 8,3 cm (**Pl. IV/1; V/1**). Vasul își găsește analogii în necropolele de la Polocin – M 14 (Mamalaucă 2018, p. 69, pl. 174/22) și M 43 (Mamalaucă 2018, p. 79, pl. 207/6), Valea Seacă – M 321 (Palade 2004, p. 127, fig. 216/2), Târgșor – M 258 (Diaconu 1965, p. 70, pl. CXXVI/4), Spanțov – M 12 (Mitrea, Preda 1966, p. 23, fig. 22/3), Olteni – M 38 (Mitrea, Preda 1966, p. 65, fig. 167/5), Budești – M 243 (Vornic 2006, p. 121, fig. 98/2).

5. Castron lucrat la roată, din pastă fină cenușie, cu corp bitronconic carenat, asimetric, gât ușor arcuit, scurt, buză răsfrântă cu marginea rotunjită, bază inelară înălțată. Decorat cu caneluri superficiale pe gât. Depus sub antebrațul stâng. Dimensiuni: Î: 7,5 cm; D: 19 cm; DG: 18,1 cm; DB: 8,6 cm (**Pl. IV/2; V/2**). Cele mai apropiate analogii se regăsesc în cadrul necropolelor de la Mihălășeni – M 21 (Șovan 2005, p. 21, pl. 15/7), M 28 (Șovan 2005, p. 23, pl. 19C/4), M 82 (Șovan 2005, p. 37, pl. 46B/3) și M 386 (Șovan 2005, p. 119, pl. 218/12), Bogdănești – M 138

(Mamalaucă 2018, p. 47, pl. 110A/3), Lunca – M 5 (Dragomir 2001, p. 41–42, fig. 31/3) și M 31 (Dragomir 2001, p. 63, fig. 42/6), Lețcani – M 39 (Bloșiu 1975, p. 238, fig. 34/2), Vlad Țepeș (Mitrea, Preda 1966, p. 85, fig. 220/3), Valea Seacă – M 48 (Palade 2004, p. 113, fig. 161/14) și M 502 (Palade 2004, p. 140, fig. 266/4), Nagornoe 2 – M 9 (Gudkova, Schultze 2017, p. 196, pl. 9/6).

6. Borcan lucrat la roată, din pastă zgrunțuroasă cenușie. Are corp piriform, cu pereții asimetrici, umărul ridicat și bombat, gâtul scurt, buză răsfrântă cu marginea rotunjită, bază dreaptă. Vasul este lucrat dintr-o pastă în care au fost adăugate microprundișuri și cioburi pisate. A fost depus sub femurul piciorului stâng. Dimensiuni: Î: 16,4 cm; D: 15,3 cm; DG: 10 cm; DB: 8,3 cm (**Pl. IV/3; V/3**). Exemplare asemănătoare provin din necropolele de la Bogdănești – M 76 (Mamalaucă 2018, p. 33, pl. 65/5), Pogonești – M 20 (Mamalaucă 2018, p. 54, pl. 130/1), Polocin – M 52 (Mamalaucă 2018, p. 81, pl. 214B/1), Spanțov – M 63 (Mitrea, Preda 1966, p. 37, fig. 86/1), Târgșor – M 270 (Diaconu 1965, p. 49, pl. LXX/1), Budești – M 28 (Vornic 2006, p. 79, fig. 68/9), Lețcani – M 30 (Bloșiu 1975, p. 237, fig. 26/5), Hănești – M 9 (Zaharia, Zaharia, Șovan 1993, p. 163, fig. 24B/2).

7. Borcan lucrat la roată, din pastă zgrunțuroasă cenușie. Are corp piriform, umărul ridicat și bombat, gâtul scurt, buză îngroșată, ușor răsfrântă, cu marginea rotunjită, bază dreaptă. Ca element decorativ, vasul prezintă două linii paralele, incizate, în zona umărului. Compoziția pastei este la fel cu cea a vasului descris anterior. A fost depus între femurul stâng și marginea estică a gropii. Dimensiuni: Î: 14,8 cm; D: 13,1 cm; DG: 8,7 cm; DB: 6,9 cm (**Pl. IV/4; V/4**). Dintre numeroasele exemplare ale acestei forme ceramice se pot enumera cele de la Săbăoani – M 58 (Ursachi 2010, p. 122–123, pl. 138/7), Bogdănești – M 57 (Mamalaucă 2018, p. 29, pl. 52A/3), Sântana de Mureș – M 58 (Kovács 1912, p. 305, fig. 77/6), Budești – M 243 (Vornic 2006, p. 121, fig. 98/5), Lețcani – M 1 (Bloșiu 1975, p. 233, fig. 6/10).

8. Cană lucrată la roată, din pastă fină cenușie. Are corp bitronconic carenat, cu umărul coborât, gât cilindric, buza îngroșată cu marginea rotunjită și bază inelară. Pe gât prezintă două nervuri, una în zona de sub buză, iar alta la bază. Are o toartă din bandă lată, care pornește de sub buză și coboară până pe umăr. A fost descoperită între genunchi, în poziție culcată. Dimensiuni: Î: 14 cm; D: 12,3 cm; DG: 8,4 cm; DB: 6,1 cm (**Pl. IV/5; V/5**). Vase similare se regăsesc în necropolele de la Săbăoani – M 14 (Ursachi 2010, p. 115, pl. 115/4), Polocin – M 28 (Mamalaucă 2018, p. 72, pl. 186/1), Bogdănești – M 45 (Mamalaucă 2018, p. 25, pl. 44A/1) și M 76 (Mamalaucă 2018, p. 33, pl. 65/4), Mogoșani – M 82 (Diaconu 1970, p. 31, fig. 9/3), Valea Seacă – M 335 (Palade 2004, p. 129 , fig. 220/4), M 495 (Palade 2004, p. 139, fig. 262/1), Târgșor – M 71 (Diaconu 1965, p. 56, pl. LXXXII/2) și M 133 (Diaconu 1965, p. 61, pl. XCVII/3) și de la Spanțov – M 16 (Mitrea, Preda 1966, p. 24, fig. 30/1).

9. Castron lucrat la roată, din pastă fină cenușie. Are corp semisferic, scund, buza răsfrântă cu marginea rotunjită, umăr reliefat, bază inelară. Depus sub genunchiul stâng. Dimensiuni: Î: 6 cm; D: 19,3 cm; DG: 18,6 cm; DB: 7,8 cm (**Pl. IV/6; V/6**). Dintre exemplarele asemănătoare pot fi amintite cele din necropolele de la Bogdănești – M 10 (Mamalaucă 2018, p. 15, pl. 15/7), M 37 (Mamalaucă 2018, p. 23, pl. 37A/1), Polocin – M 43 (Mamalaucă 2018, p. 79, pl. 207/10), Mihălășeni – M 26 (Șovan 2005, p. 23, pl. 19A/9), M 357 (Șovan 2005, p. 111, pl. 198A/4), M 508 (Șovan 2005, p. 142, pl. 271B/4), Spanțov – M 4 (Mitrea, Preda 1966, p. 20, fig. 9/1), Independența – M 4 (Mitrea, Preda 1996, p. 48, fig. 110/3), Budești – M 114 (Vornic 2006, p. 97, fig. 83/6), Nagornoe 2 – M 62 (Gudkova, Schultze 2017, p. 220, pl. 49/9), Târgșor – M 275 (Diaconu 1965, p. 71, pl. CXXIX/2).

10. Fragment dintr-un cuțit din fier, puternic oxidat, din care s-a păstrat o parte de la baza lamei și pedunculul, scurt, de formă triunghiulară. Dimensiuni: L: 6,5 cm; LA lamă: 1,7 cm; L peduncul: 2,5 cm (**Pl. VI/2; VII/4**). Găsit la demontare, depus sub vasul descris la poziția anterioară (nr. cat. 9). Acest tip de obiect de uz casnic se regăsește frecvent, atât în complexele funerare, cât și în așezările specifice culturii Sântana de Mureș–Cerneahov.

Alături de obiectele aflate în poziție primară, din inventarul mormântului au mai fost recuperate următoarele ofrande, găsite în pământul săpat mecanizat până la venirea noastră:

11. Castron lucrat la roată, din pastă fină cenușie. Corpul este tronconic, cu partea superioară cvasi-cilindrică, buza profilată, cu marginea rotunjită, bază inelară. În partea superioară, vasul este decorat cu o linie în zigzag executată prin lustruire, o nervură și un șir de impresiuni realizate cu degetul în pasta crudă, imitând un brâu alveolat. Dimensiuni: Î: 13,4 cm; D: 25,7 cm; DG: 23,1 cm; DB: 9 cm (**Pl. IV/7; V/7**). Ca formă, vasul își găsește analogii cu exemplarele de la Bogdănești – M 127 (Mamalaucă 2018, p. 45, pl. 104A/10), Mihălășeni – M 36 (Șovan 2005, p. 25, pl. 23/5), M 114 (Șovan 2005, p. 45, pl. 59B/54), M 491 (Șovan 2005, p. 139, pl. 262A/2), Valea Seacă – M 212 (Palade 2004, p. 120, fig. 190/6), M 292 (Palade 2004, p. 124, fig. 203/3), Lunca – M 27 (Dragomir 2001, p. 60, fig. 41/5), Spanțov – M 66 (Mitrea, Preda 1966, p. 39, fig. 92/5), Independența – M 4 (Mitrea, Preda 1966, p. 48, fig. 110/2), Izvorul – M 21 (Mitrea, Preda 1966, p. 74, fig. 196/6), Târgșor – M 146 (Diaconu 1965, p. 46, pl. LVI/1), M 201 (Diaconu 1965, p. 67, pl. CXVIII/1).

12. Borcan lucrat cu mâna, din pastă grosieră, de culoare gălbui-cărămizie, cu urme de ardere secundară. Are corp sferoidal, gât scurt, ușor arcuit, buza puțin evazată și baza plată. Dimensiuni: Î: 10,8 cm; D: 10,6 cm; DG: 6,3 cm; DB: 6,3 cm (**Pl. IV/8; V/8**). Acest tip de recipient ceramic își găsește analogii în complexele funerare de la Lunca – M 21 (Dragomir 2001, p. 56, fig. 40/1), Mogoșani –

M 12 (Diaconu 1970, p. 22, fig. 5/9), Valea Seacă – M 279 (Palade 2004, p. 123, fig. 201/12), M 387 (Palade 2004, p.132, fig. 237/12), Budești – M 30 (Vornic 2006, p. 79, fig. 69/1), M 80 (Vornic 2006, p. 90, fig. 77/11), Spanțov – M 17 (Mitrea, Preda 1966, p. 24, fig. 33/4), Alexandru Odobescu – M 22 (Mitrea, Preda 1966, p. 102, fig. 245/6).

13. Cuțitaș de toaletă din bronz, cu lama având un singur tăiș, vârful ascuțit, ceafă îngroșată și mânerul lung, peduncular, realizat prin îngustarea bruscă și simetrică a lamei, fără orificii pentru nituri. Dimensiuni: L: 6 cm; L lamă: 3,7 cm; LA lamă: 0,7 cm (**Pl. VI/3; VII/5**). Acest tip de obiect este regăsit frecvent în mormintele culturii Sântana de Mureș–Cerneahov, între cele mai apropiate analogii putând fi menționate cele de la Bogdănești – M 102 (Mamalaucă 2018, p. 38, fig. 82B/2), Valea Seacă – M 307 (Palade 2004, p. 126, fig. 210/1), M 501 (Palade 2004, p. 139, fig. 265/4), M 540 (Palade 2004, p. 147, fig. 291/1), Lunca – M 26 (Dragomir 2001, p. 100, fig. 12/24), Budești – M 24 (Vornic 2006, p. 78, fig. 67/20), Mogoșani – M 78 (Diaconu 1970, p. 31, fig. 14/15), Izvoare – M 8 (Vulpe 1957, p. 309–310, fig. 326/1).

14. Fusaiolă sferoidală din lut, cu bazele plate, decorată cu incizii verticale, neregulate. Dimensiuni: Î: 1,7 cm; D: 2,6 cm (**Pl. VI/4; VII/6**). Un mod asemănător de ornamentare se regăsește pe o fusaiolă descoperită în strat în necropola de la Budești (Vornic 2006, p. 192, fig. 109/1) și pe exemplarul din M 14 de la Polocin (Mamalaucă 2018, p. 68, pl. 172/12).

15. Fusaiolă sferoidală din lut, decorată cu caneluri largi, oblice, având bazele concave. Dimensiuni: Î: 2 cm; D: 2,8 cm (**Pl. VI/6; VII/7**). Analogii pentru un astfel de decor se întâlnesc în necropolele de la Mihălășeni – M 37 (Șovan 2005, p. 26, pl. 24/7), M 206 (Șovan 2005, p. 69, pl. 112/72), M 501 (Șovan 2005, p. 141, pl. 268A/19), Nagornoe 2 – M 68 (Gudkova, Schultze 2017, p. 225, pl. 58/5), Barcea – M 107 (Țau, Nicu 1979, p. 417, fig. 1/7).

16. Pieptene din corn de cerb, cu mânerul în formă de clopot și părțile laterale înguste, ușor albiate. Cele trei plăci ale pieptenului erau prinse cu cinci nituri din bronz, dispuse în linie, două în partea superioară a mânerului și trei la bază. Mânerul avea de asemenea o perforație prevăzută cu o verigă din sârmă de bronz. Dimensiuni: Î: 4,8 cm (**Pl. VI/7; VII/10**). Acest tip de pieptene are analogii în necropolele de la Mihălășeni – M 175 (Șovan 2005, p. 62, pl. 94/3), Polocin – M 11 (Mamalaucă 2018, p. 67, pl. 168C/1), Independența – M 6 (Mitrea, Preda 1966, p. 49, fig. 115/3), Sântana de Mureș – M 32 (Kovács 1912, p. 284, fig. 42), M 64 (Kovács 1912, p. 315, fig. 88/1), Târgșor – M 264 (Diaconu 1965, p. 71, pl. CXXVII/8), Valea Seacă – M 532 (Palade 2004, p. 145, fig. 284/6), Barcea – M 96, M 123, M 129, M 138 (Țau, Nicu 2011, p. 69).

17. Tub din os pentru ace, realizat dintr-o tibie de pasăre, lustruit, rotund în secțiune. Dimensiuni: L: 10 cm; D: 9,5 cm (în zona centrală) (**Pl. VII/9**). Astfel de obiecte sunt descoperiri relativ frecvente în aria culturii Sântana de Mureș–Cerneahov, ele regăsindu-se în cadrul necropolelor de la Târgșor – M 13 (Diaconu 1965, p. 54 , pl. LXXV/9), Lețcani – M 37a (Bloșiu 1975, p. 237, fig. 31/2), Izvorul – M 4 (Mitrea, Preda 1966, p. 69, fig. 176/3), Independența – M 23 (Mitrea, Preda 1966, p. 53, fig. 138), Budești – M 228 (Vornic 2006, p. 117, fig. 95/10), Mihălășeni – 15 exemplare (Șovan 2005, p. 162), Valea Seacă – șase exemplare (Palade 2004, p. 207), Sântana de Mureș – M 36 (Kovács 1912, p. 287, fig. 46/14), M 65 (Kovács 1912, p. 316, fig. 90/3).

Date arheozoologice

Materialul osteologic de origine animală însumează 17 resturi ce au fost atribuite păsărilor (nouă fragmente) și mamiferelor (opt fragmente). Dintre resturile păsărilor, șase au fost atribuite găinii (*Gallus gallus domesticus*) – un fragment de craniu, un fragment distal de humerus, un cubitus, un fragment distal de femur de partea stângă, un tarsometatars de partea dreaptă de la o femelă și un fragment de synsacrum. Tarsometatarsul a prezentat țesut osos nou format în urma unei fracturi diafizare în plan orizontal, vindecată în timpul vieții (**Pl. VIII/1**). Păsărilor le-au mai fost atribuite un fragment osteologic neidentificabil anatomic, un fragment de os lung (probabil tibiotars) și un fragment proximal de tibiotars, posibil de la o găină. Fragmentul de os lung (tibiotars?) provine de la un specimen de talie mare și prezintă urme de prelucrare antropică, fiind utilizat, cel mai probabil, ca tub pentru păstrat acele de cusut.

Dintre resturile mamiferelor, un fragment de craniu și o coastă nu au putut fi identificate specific, ambele provenind de la un individ de talie mare. Restul de fragmente osteologice au fost atribuite porcului domestic (*Sus domesticus*) – șase piese. Un femur, o tibie, un peroneu și un calcaneu, toate de partea stângă și imature, provin, cel mai probabil, de la același individ, depus ca ofrandă. Individul de porc avea o vârstă de sub 24 de luni, estimată pe baza calcaneului ce nu a prezentat epifiza distală sudată, fenomen ce are loc la porci între 24–30 luni (Barone 1976; Udrescu, Bejenaru, Hriscu 1999, p. 60). Tot porcului domestic i-au mai fost atribuite un fragment de mandibulă, cu premolarii P2 și P3 prezenți și un fragment distal de metapodiu III/IV. Ambele fragmente au provenit de la indivizi maturi. Astfel, au fost depuși ca ofrandă cel puțin doi indivizi, unul imatur și unul matur din punct de vedere al vârstei scheletice. De menționat este faptul că nu au fost identificate urme de consum (dezarticulare, descărnare, ardere etc.) pe resturile scheletice de animale, cel mai probabil fiind depuse drept ofrandă părți întregi ale animalului (în special în cazul porcului domestic – membrul posterior stâng depus aproape întreg).

Date osteometrice au putut fi înregistrate doar pentru trei resturi osteologice de găină, utilizând ghidul de măsurători al lui von den Driesch (1976). Pentru fragmentul distal de humerus au fost măsurate lățimea minimă a diafizei SC = 6 mm și lățimea diafizei distale Bd = 12 mm. Cubitusul a înregistrat lungimea totală GL = 61,5 mm, SC = 7,5 mm și diagonala capătului distal Did = 8 mm. Fragmentul distal de femur a prezentat lățimea epifizei distale Bd = 12,5 mm și grosimea epifizei distale Dd = 10,5 mm.

În ceea ce privește alte descoperiri sincrone, la Valea Seacă, cele mai multe ofrande provin de la ovine și caprine, uneori în alternanță cu ofrande de la găini sau porcine. Mai rar pot fi găsite și ofrande provenite de la bovine sau chiar de la specii sălbatice, cerb, dar și pești. La Bogdănești, cele mai comune ofrande sunt tot ovinele, urmate de bovine și de găini. În cazul mormintelor cu ofrande animaliere multiple, apar și porcinele ca ofrandă (Haimovici 1994). În necropola de la Lețcani, au fost identificate doar două specii depuse ca ofrandă: oaia, cel mai frecvent, dar și găina (Haimovici 1975). Aceleași frecvențe crescute ale ovinelor le întâlnim și în alte necropole aparținând acestei culturi: Spanțov, Lunca, Târgșor sau Mihălășeni. Acestea sunt urmate de resturile de găină sau de porc (Stanc, Bejenaru 2004).

Astfel, mormântul descoperit la Lipia, cu fragmente provenind de la găini și porcine, este rar, un caz similar fiind cunoscut la Miorcani, unde porcinele sunt majoritare, alături de găini și de ovine/caprine (Stanc, Bejenaru 2004).

Date antropologice

Analiza scheletului a fost realizată în cadrul laboratorului Centrului de Cercetări Antropologice și Biomedicale „Olga Necrasov" din Iași, utilizând metodele standard recomandate de specialiști în domeniu, astfel încât rezultatele obținute să fie cât mai precise și conforme cu practicile științifice.

Starea de conservare a osemintelor analizate se prezintă ca fiind satisfăcătoare, conform criteriilor propuse de Connel (2008). Scheletul este doar parțial reprezentat. S-au conservat aproximativ 50% din componentele osoase, în conformitate cu standardele descrise de Buikstra, Ubelaker (1994, p. 5–8). Din inventarul scheletic, după White, Folkens (2005, p. 75–308), se remarcă, în principal, absența elementelor pereche de pe partea dreaptă: parietalul, temporalul, zigomaticul, omoplatul, humerusul, radiusul, cubitusul, carpienele, metacarpienele și falangele mâinii. Lipsesc, de asemenea, și unele elemente nepereche – occipitalul, sfenoidul și mandibula (**Pl. IX/1**). Aceste aspecte sugerează o deteriorare parțială cauzată de factorii tafonomici, dar și de deranjamentele antropice ale osemintelor.

Osemintele analizate aparțin unui individ de sex antropologic feminin, cu vârsta biologică estimată la aproximativ 16–17 ani (categoria *juvenis*). Estimarea vârstei biologice și determinarea sexului antropologic s-au realizat pe baza

caracteristicilor morfometrice ale elementelor scheletice disponibile, urmând standardele și metodologiile de referință enunțate în literatura de specialitate (Ubelaker 1979, p. 72–80, 82–93, 93–114; Buikstra, Ubelaker 1994, p. 15–46; Brůžek 2002; Walrath, Turner, Bruzek 2004, p. 132–137; Schmitt 2005; Latham, Finnegan 2010; Brůžek *et alii* 2017).

În privința stării dentiției, molarul secundar era deja erupt în momentul decesului, iar apexul radicular era închis, în timp ce molarul terțiar se afla în plin proces de erupție (**Pl. IX/4**). Suturile craniene nu prezintă obliterare. Relieful cranian este foarte slab marcat. Fruntea este înaltă și largă, cu eminențe proeminente (**Pl. IX/2–3**).

Corpurile vertebrelor toracale și lombare prezintă platouri desprinse (**Pl. X/1**), ceea ce indică un stadiu de maturitate osoasă încă în evoluție**.** Osificarea nu este completă nici la nivelul sacrumului (**Pl. X/2**), mezosternului sau claviculelor (**Pl. X/3**). Epifizele oaselor lungi ale membrelor nu sunt complet osificate, cu excepția extremităților distale ale humerusului și proximale ale radiusului și cubitusului.

În ceea ce privește dimensiunile, diafiza femurului măsoară 400 mm, cea a tibiei – 330 mm, iar cea a peroneului – 295 mm, indicând dimensiuni apropiate de cele ale unei adolescente în plin proces de dezvoltare somatică.

Din punct de vedere morfologic, osatura este relativ robustă pentru o femeie de vârstă juvenilă, ceea ce se reflectă atât în structura generală a scheletului, cât mai ales în grosimea anumitor elemente, precum calota craniului (în zona suturii coronale – între 6,5 și 7 mm) sau peretele compact al femurului (aproximativ 6 mm).

Nu au fost identificate anomalii sau patologii notabile, nici la nivel dentar, nici la nivel osos. Singura abatere observată este apertura septală a humerusului, situată în regiunea distală. Această deschidere este considerată de unii autori ca fiind o trăsătură atavică sau o trăsătură non-metrică, iar de alții, un indicator ocupațional, cauzat de activități repetitive de extindere a antebrațului și neîndemânare (Benfer, McKern 1966; Benfer, Tappen 1968; Singhal, Rao 2007; Mahajan 2011; Mann, Hunt, Lozanoff 2016, fig. 714a–b, 716a–b).

Deși neurocraniul nu este complet, este ușor de observat absența deformărilor craniene intenționate. Nu au fost identificate nici traumatisme, pe niciun element scheletic.

Factorii antropici moderni au lăsat numeroase rupturi care au determinat fragmentarea unor elemente. În zona diafizei femurului stâng, în treimea mijlocie, se observă câteva urme de deteriorare *postmortem* cauzate de activitatea unor rozătoare.

În urma analizei, se poate concluziona că scheletul nu prezintă alterări sau modificări patologice majore, de natură congenitală sau dobândită, ceea ce

sugerează o stare de sănătate relativ bună pentru vârsta biologică estimată. Pe de altă parte, lipsa unor patologii sau anomalii majore și starea de conservare relativ bună permit, în acest caz, aplicarea unor metode standard de estimare a vârstei și sexului, dar și o interpretare corespunzătoare a contextului arheologic din care provine această juvenilă.

Concluzii

Pe baza inventarului funerar, mormântul de la Lipia se încadrează cu certitudine în seria descoperirilor aparținând culturii Sântana de Mureș–Cerneahov, majoritatea pieselor din inventarul său regăsindu-se în categoriile de artefacte care pot fi atribuite larg orizontului C3 (300/320 – 350/370 p.Chr.) al perioadei migrațiilor timpurii (Godlowski 1970, p. 90–100).

Numeroasele fragmente ceramice prezente la suprafața solului și cele șapte gropi cercetate în anul 2020 certifică prezența unei așezări Sântana de Mureș la Lipia, pe terasa Călmățuiului. Descoperirea funerară atribuită aceloraşi comunități se află la mică distanță de așezare, la aproximativ 0,2 km est, în zona mai joasă, în care astăzi se formează cursul de apă.

O cercetare sistematică viitoare în această zonă va putea preciza dacă descoperirea de la Lipia este un mormânt izolat sau avem de-a face cu un grup de morminte sau o necropolă care să se adauge repertoriului descoperirilor funerare atribuite secolului al IV-lea p.Chr. din județul Buzău.

Bibliografie

Barone 1976: R. Barone, *Anatomie comparée des mammifères domestiques,* Tome I, Paris, 1976, p. 296.

Benfer, McKern 1966: R. A. Benfer, T. W. McKern, *The correlation of bone robusticity with the perforation of the coronoid-olecranon septum in the humerus of man*, American Journal of Physical Anthropology 24, 1966, p. 247–252.

Benfer, Tappen 1968: R. A. Benfer, N. C. Tappen, *The occurrence of the septal perforation of the humerus in three non-human primate species*, American Journal of Physical Anthropology 29, 1968, p. 19–28.

Bloșiu 1975: C. Bloșiu, *Necropola din secolul al IV-lea e. n. de la Lețcani (jud. Iași)*, Arheologia Moldovei 8, 1975, p. 203–280.

Brůžek 2002: J. A. Brůžek, *A method for visual determination of sex, using the human hip bone*, American Journal of Physical Anthropology 117, 2002, p. 157–168.

Brůžek *et alii* 2017: J. Brůžek, F. Santos, B. Dutailly, P. Murail, E. Cunha, *Validation and reliability of the sex estimation of the human os coxae using freely available DSP2 software for bioarchaeology and forensic anthropology*, American Journal of Physical Anthropology 164, 2, 2017, p. 440–449.

Buikstra, Ubelaker 1994: J. E. Buikstra, D. H. Ubelaker, *Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains*, Fayetteville, 1994.

Comșa 1963: E. Comșa, *Unele probleme ale aspectului cultural Aldeni II (Pe baza săpăturilor de la Drăgănești–Tecuci)*, Studii și Comunicări de Istorie Veche 14, 1, 1963, p. 7–31.

Connel 2008: B. Connell, *Preservation and archaeological data*. În: N. Powers (Ed.), *Human osteology method statement*, Londra, 2008, p. 9.

Constantinescu 1999: E.-M. Constantinescu, *Memoria pământului dintre Carpați și Dunăre. Nord-estul Munteniei și sud-vestul Moldovei în veacurile IV–XI d. Hr.*, București, 1999.

Diaconu 1965: Gh. Diaconu, *Târgșor. Necropola din secolele III–IV e.n.*, București, 1965.

Diaconu 1970: Gh. Diaconu, *Mogoșani. Necropola din secolul IV e. n.*, Târgoviște, 1970.

Dragomir 1985: I. T. Dragomir, *Repertoriul descoperirilor arheologice de aspect cultural Stoicani–Aldeni*, Danubius 11–12 (1984–1985), 1985, p. 7–48.

Dragomir 2001: I. T. Dragomir, *Necropola birituală Sântana de Mureș – Cerneahov (sec. III–IV e. n.) de la Lunca, regiunea de sud a Moldovei*, Danubius 19, Galați, 2001.

Garvăn *et alii* 2019: D. Garvăn, R. Munteanu, C. Dinu, A. Frînculeasa, V. Dumitrașcu, *Lipia, com. Merei, jud. Buzău. Punct: Movila Drumul Oilor*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2018, 2019, p. 325–327.

Garvăn *et alii* 2020: D. Garvăn, A. Asăndulesei, F. Tencariu, R. Munteanu, C. Dinu, A. Frînculeasa, *Lipia, com. Merei, jud. Buzău. Punct: Movila Drumul Oilor*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2019, 2020, p. 530–531.

Godlowski 1970: K. Godlowski, *The Cronology of the Late Roman and Early Migrations Periods in Central Europe*, Cracovia, 1970.

Gudkova, Schultze 2017: A. V. Gudkova, E. Schultze, *Gräberfeld und Siedlung Nagornoe 2. Ein Fundplatz der Sântana de Mureș–Černjachov-Kultur an der Unteren Donau*, Archäologie in Eurasien 35, Bonn, 2017.

Haimovici 1994: S. Haimovici, *Studiul resturilor faunistice depuse ca ofrande în mormintele din două necropole – Valea Seacă și Bogdănești (jud. Vaslui) – aparținând culturii Sântana de Mureș*, Carpica 25, 1994, p. 141–160.

Haimovici 1975: S. Haimovici, *Studiul resturilor faunistice depuse ca ofrandă în cimitirul de la Lețcani (jud. Iași)*, Arheologia Moldovei 8, 1975, p. 287–291.

Kovács 1912: I. Kovács, *A marosszentannai népvándorláskori temetö*, Dolgozatok az Erdélyi Múzeum érem- és régiségtárából 3, 1912, p. 250–367.

Latham, Finnegan 2010: K. E. Latham, M. Finnegan, *Age Estimation of the Human Skeleton*, Springfield, 2010.

Mahajan 2011: A. Mahajan, *Supratrochlear foramen. Study of humerus in North Indians*, Professional Medical Journal 18, 1, 2011, p. 128–132.

Mamalaucă 2018: M. Mamalaucă, *Descoperiri din perioada antichității târzii în Podișul Central Moldovenesc. Necropolele de la Bogdănești–Fălciu, Pogonești și Polocin*, Iași, 2018.

Mann, Hunt, Lozanoff 2016: R. W. Mann, D. R. Hunt, S. Lozanoff, *Photographic Regional Atlas of Non-Metric Traits and Anatomical Variants in the Human Skeleton*, Illinois, Springfield, 2016.

Mitrea, Preda 1966: B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e. n. în Muntenia*, București, 1966.

Munteanu *et alii* 2022: R. Munteanu, D. Garvăn, C. Dinu, L. Grigoraș, A. Frînculeasa, A. Simalcsik, A. D. Barbu, *Lipia, com. Merei, jud. Buzău. Punct: Movila Drumul Oilor*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2021, 2022, p. 238–239.

Palade 2004: V. Palade, *Așezarea și necropola de la Bârlad – Valea Seacă (sfârșitul sec. al III-lea – a doua jumătate a sec. al V-lea)*, București, 2004.

Rafalovič 1986: I. A. Rafalovič, *Dančeny. Mogil'nik černjachovskoj kul'tury III–IV vv. n. é.*, Chișinău, 1986.

Schmitt 2005: A. Schmitt, *Une nouvelle methode pour estimer l'age au deces des adultes a partir de la surface sacro-pelvienne iliaque*, Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris 17, 1–2, 2005, p. 1–13.

Singhal, Rao 2007: S. Singhal, V. Rao, *Supratrochlear foramen of the humerus*, Anatomical Science International 82, 2007, p. 105–107.

Stanc, Bejenaru 2004: S. M. Stanc, L. Bejenaru, *Animal offerings found in Necropoleis belonging to Santana of Mures Cerniahov culture from the east and the south extra-Carpatian Zones of Romania*. În: S. J. O`Day, W. Van Neer, A. Ervynck (Ed.), *Behaviour Behind Bones. The zooarchaeology of ritual, religion, status and identity*, Oxbow Books, 2004, p. 14–19.

Șovan 2005: O. L. Șovan, *Necropola de tip Sântana de Mureș-Černjacov de la Mihălășeni (jud. Botoșani)*, Târgoviște, 2005.

Țau, Nicu 1979: S. Țau, M. Nicu, *Necropola din secolul al IV-lea e. n. de la Barcea (jud. Galați)*, Materiale și Cercetări Arheologice 13, 1979, p. 415–428.

Țau, Nicu 2011: S. Țau, M. Nicu, *Obiecte de toaletă. Pieptenii din necropola birituală de secol IV d. Chr. de la Barcea*, Acta Musei Tutovensis 6, 2011, p. 67–76.

Ubelaker 1979: D. H. Ubelaker, *Human Skeletal Remains: Excavation, Analysis and Interpretation*, Washington D.C., 1979.

Udrescu, Bejenaru, Hriscu 1999: M. Udrescu, L. Bejenaru, C. Hriscu, C., *Introducere în arheozoologie*, Iași, 1999.

Ursachi 2010: V. Ursachi, *Săbăoani. Monografie arheologică (vol. II)*, Iași, 2010.

von den Driesch 1976: A. von den Driesch, *A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites*, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology Harvard University, 1976, p. 136.

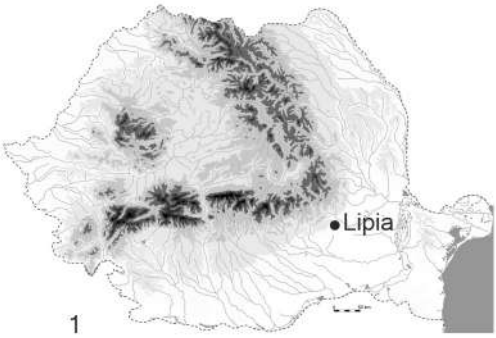
Vornic 2006: V. Vornic*, Așezarea și necropola de tip Sântana de Mureș–Černjachov de la Budești*, Chișinău, 2006.

Vulpe 1957: R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936–1948*, București, 1957.

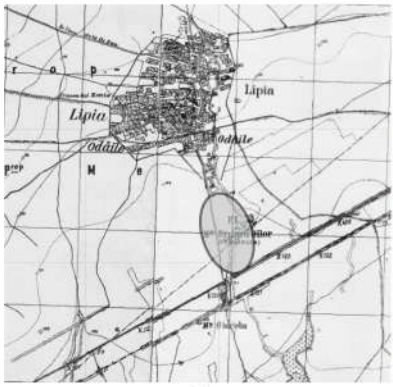
Walrath, Turner, Brůžek 2004: D. E. Walrath, P. Turner, J. Brůžek, *Reliability test of the visual assessment of cranial traits for sex determination*, American Journal of Physical Anthropology 125, 2004, p. 132–137.

White, Folkens 2005: T. D. White, P. A. Folkens, *The Human Bone Manual*, Boston, 2005.

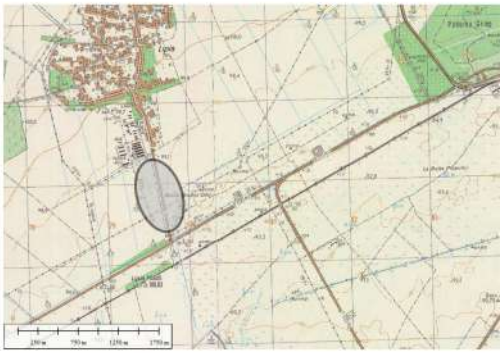
Zaharia, Zaharia, Șovan 1993: Em. Zaharia, N. Zaharia, O. L. Șovan, *Necropola din secolul al IV-lea d. Chr. de la Hănești (județul Botoșani)*, Arheologia Moldovei 16, 1993, p. 151–189.

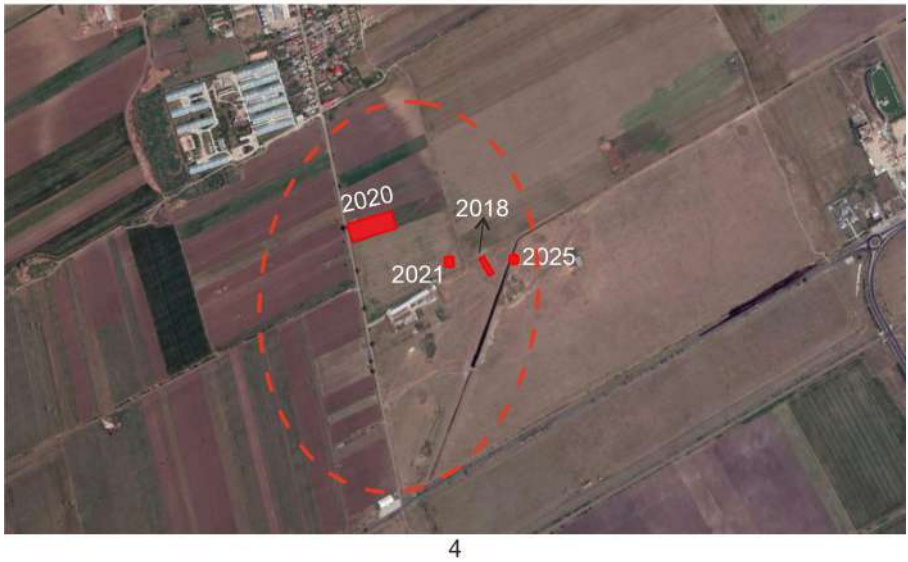
1

2

3

4

Pl. I. Amplasarea sitului de la Lipia–*Movila Drumul Oilor* (1–3) și dispunerea săpăturilor (4).
Pl. I. The location of the site at Lipia–*Movila Drumul Oilor* (1–3) and the layout of the excavations (4).

1

2

3

Pl. II. Locul descoperirii mormântului Sântana de Mureș–Cerneahov.
Pl. II. The location of the Sântana de Mureș–Chernyakhiv grave discovery.

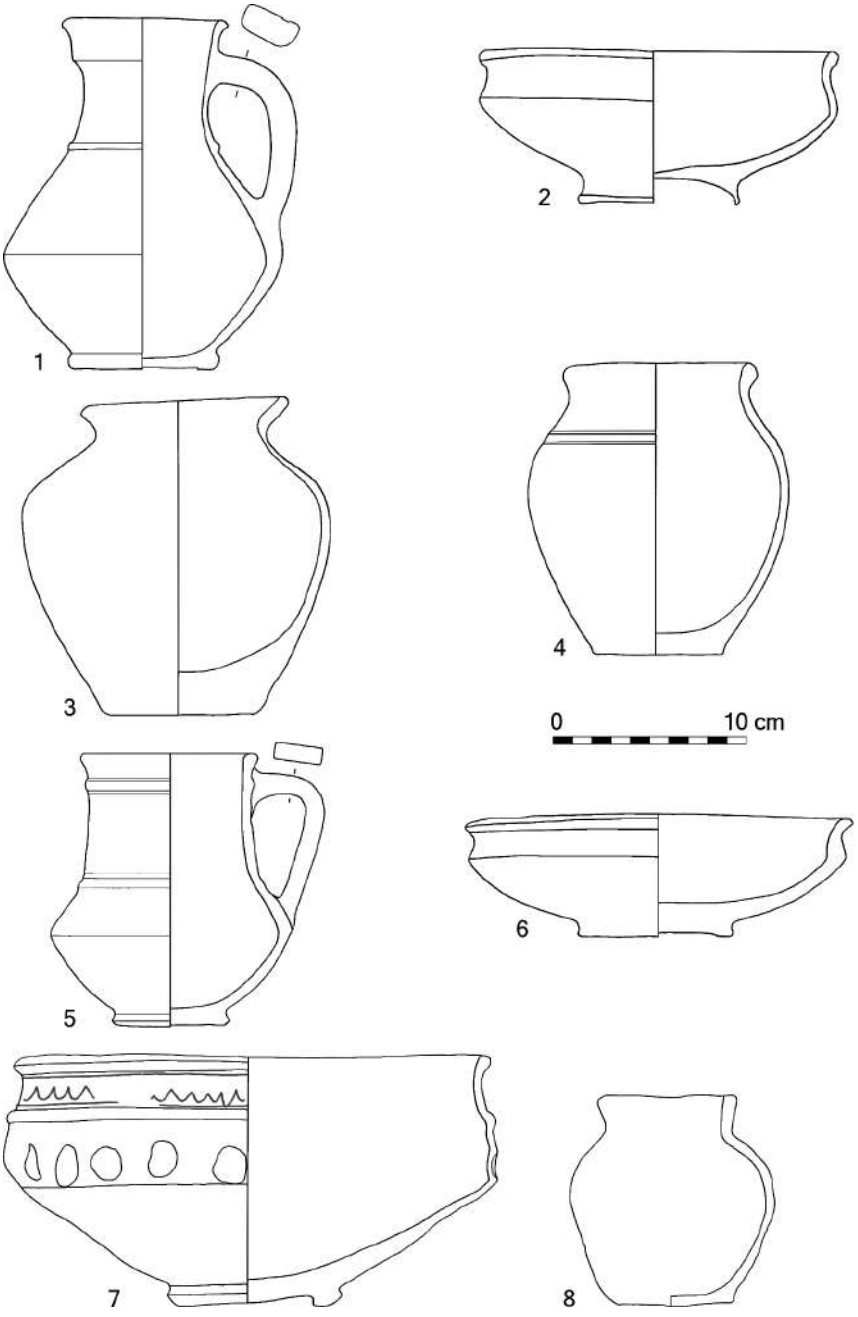

1

2

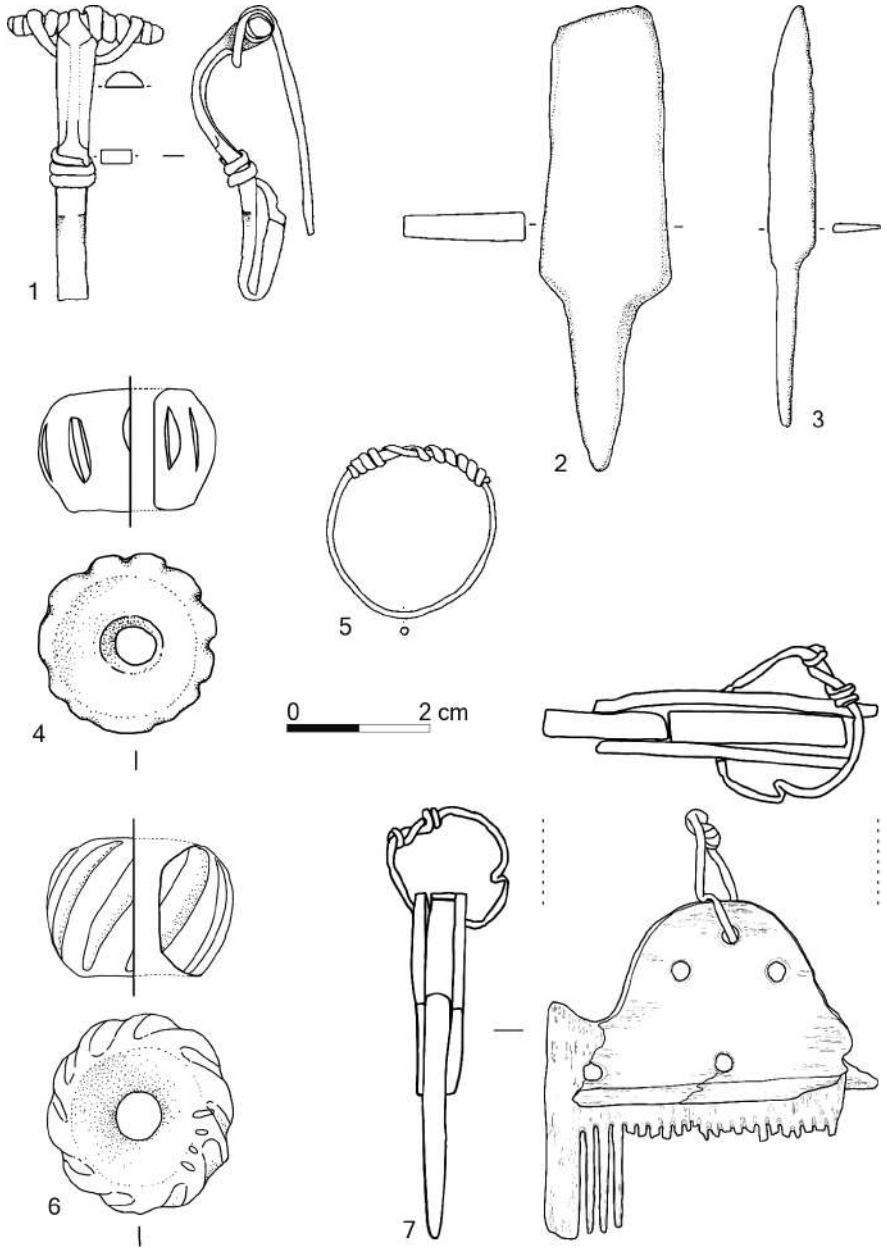
Pl. III. Mormântul 1/2025 (1) și dispunerea vaselor (numerele corespund celor din catalog) (2).
Pl. III. Grave 1/2025 (1) and the arrangement of the vessels (the numbers correspond to those in the catalogue) (2).

Pl. IV. Reprezentarea schematică a vaselor descoperite în mormânt.
Pl. IV. Schematic representation of the vessels discovered in the grave.

Pl. V. Vasele descoperite în mormânt.
Pl. V. The vessels discovered in the grave.

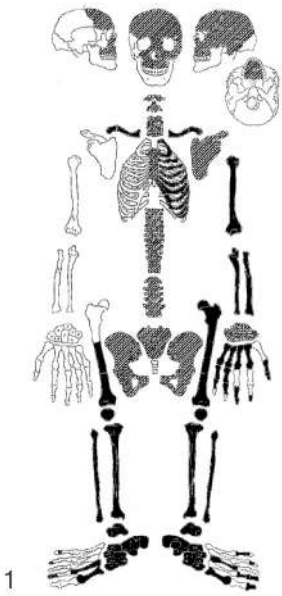
Pl. VI. Reprezentarea schematică a pieselor din inventarul mormântului. 1. Fibulă; 2. Cuțit din fier; 3. Cuțit din bronz; 4, 6. Fusaiole; 5. Verigă din bronz; 7. Pieptene din corn.
Pl. VI. Schematic representation of the items from the grave inventory. 1. Fibula; 2. Iron knife; 3. Bronze knife; 4, 6. Spindle whorls; 5. Bronze ring; 7. Antler comb.

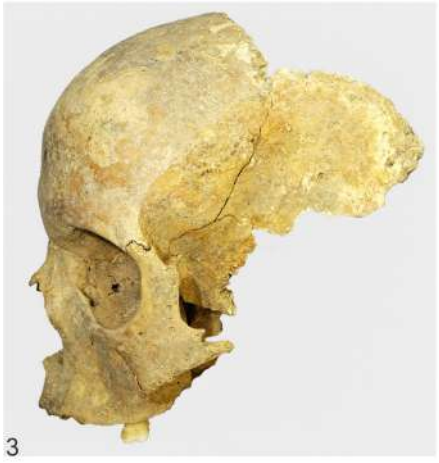
Pl. VII. Piese din inventarul mormântului. 1–2. Mărgele; 3. Fibulă; 4. Cuțit din fier; 5. Cuțit din bronz; 6–7. Fusaiole; 8. Verigă din bronz; 9. Tub din os; 10. Pieptene din corn.
Pl. VII. Grave inventory items. 1–2. Beads; 3. Fibula; 4. Iron knife; 5. Bronze knife; 6–7. Spindle whorls; 8. Bronze ring; 9. Bone tube; 10. Antler comb.

Pl. VIII. 1. Tarsometatars de *Gallus gallus domesticus* cu fractură vindecată (a – vedere dorsală, b – vedere plantară); 2. Resturi osteologice provenite de la un individ imatur de *Sus domesticus* (de la stânga la dreapta: femur, tibie și calcaneu).
Pl. VIII. 1. Tarsometatarsus of *Gallus gallus domesticus* with a healed fracture (a – dorsal view, b – plantar view); 2. Osteological remains from an immature individual of *Sus domesticus* (from left to right: femur, tibia, and calcaneus).

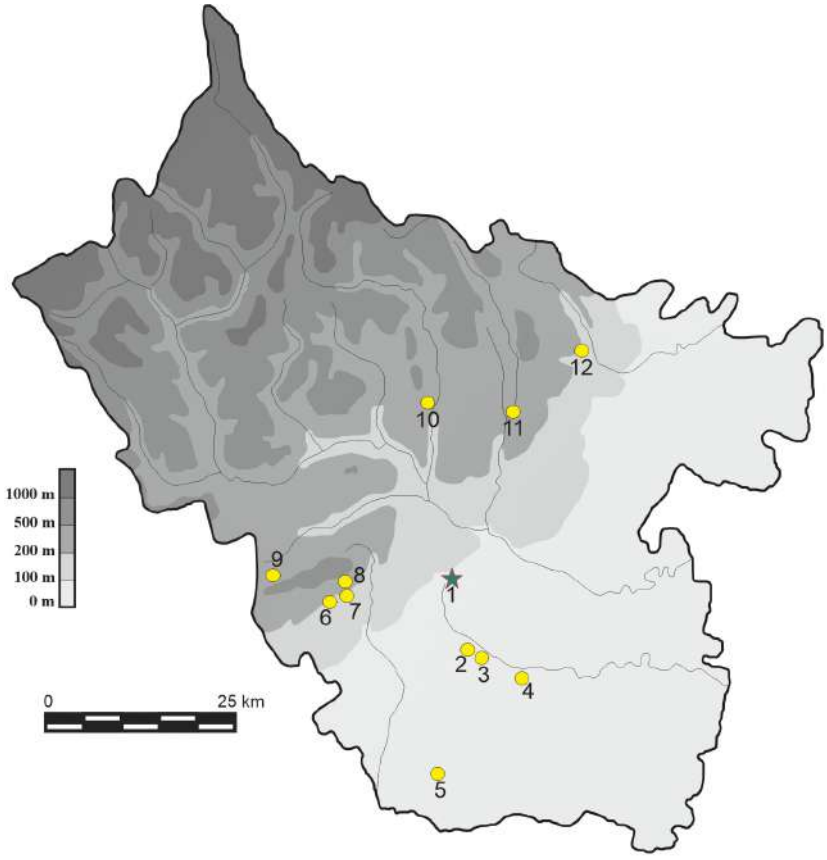

Pl. IX. 1. Reprezentarea scheletului (alb – element absent; negru – element prezent, complet; haşurat – element prezent, incomplet); 2–3. Porțiunea conservată a craniului văzută din planurile facial și lateral; 4. Hemiarcada dentară superioară de pe partea stângă.
Pl. IX. 1. Representation of the skeleton (white – absent element; black – present element, complete; hatched – present element, incomplete); 2–3. Preserved portion of the skull seen from the facial and lateral views; 4. Left upper dental hemiarch.

Pl. X. 1. Vertebră toracică și vertebră lombară; 2. Primele două vertebre sacrale; 3. Manubriul și claviculele.
Pl. X. 1. Thoracic and lumbar vertebrae; 2. The first two sacral vertebrae; 3. The manubrium and clavicles.

1. Lipia
2. Gherăseni
3. Sudiți
4. Smeeni
5. Florica
6. Pietroasele - Necropola 2
7. Clondiru de Sus
8. Dara
9. Prosca
10. Aldeni
11. Vadu Sorești
12. Topliceni

Pl. XI. Descoperiri funerare Sântana de Mureș în județul Buzău.
Pl. XI. Sântana de Mureș funerary discoveries in Buzău County.